

RAZVOJ SLOVENSKE GEOGRAFIJE – PREDZNANSTVENO OBDOBJE TER OBDOBJE MED MARČNO REVOLUCIJO IN KONCEM PRVE SVETOVNE VOJNE

DEVELOPMENT OF THE SLOVENIAN GEOGRAPHY – PRESCIENTIFIC
PERIOD AND THE PERIOD BETWEEN THE MARCH REVOLUTION
AND THE END OF THE WORLD WAR I

UDK: 910.1(497.4)(091)

dr. Drago Kladnik

IZVLEČEK

Geografija ali zemljepis je veda o vsestranski povezanosti, prepletenosti, soodvisnosti naravnih in družbenih pojavov ter procesov na Zemljinem površju, ki kot celota ustvarjajo regionalno strukturo in pokrajinsko podobo. Prispevek podaja zgoščen zgodovinski pregled razvoja slovenske geografije, pri čemer so po značilnih zgodovinskih obdobjih izpostavljeni znanstveno-raziskovalno delo, pedagoška organiziranost, idejna usmerjenost, mednarodna vpetost in publicistika. Najprej predstavljamo predznanstveno obdobje s poudarkom na kartografskih prikazih območja Slovenije, sledi obdobje od srede 19. stoletja do konca prve svetovne vojne, ko so se kartografskim dosežkom in odkriteljem novih dežel pridružili takrat še maloštevilni pripadniki prve generacije slovenskih geografov.

Ključne besede: geografija, razvoj vede, geografi, znanstveno-raziskovalno delo, historična geografija, kartografija, Slovenija

ABSTRACT

Geography is the study of overall relationship, interconnection and correlation of natural and social components including processes on the Earth's surface, which build regional structure and landscape image.

The paper gives a condensed historical overview of the development of the Slovenian geography. Scientific research activities, pedagogical organisation, prevailing ideology, international collaborations and publicity are chronologically presented following particular historical periods. Prescientific period with a stress on the cartography of Slovenian territory is presented first, followed by the period between the middle of the 19th century and the end of the World War I, when a small number of Slovenian geographers joined the achievements in cartography and the new world discovery.

Keywords: geography, development of science, geographers, scientific-research work, historical geography, cartography, Slovenia

UVOD

Geografija ali zemljepis je veda o vsestranski povezanosti, prepletenosti, soodvisnosti naravnih in družbenih pojavov, procesov na Zemljinem površju, ki kot celota ustvarjajo regionalno strukturo, pokrajinsko podobo.¹ Deli se na številne panoge, ki obravnavajo raznovrstne pokrajinske prvine in procese.

Predmet geografskih preučevanj je Zemljino površje ali Zemljina površinska sfera (tudi geosfera, pokrajina ali geografsko okolje),² namen vede pa je preučiti vse pojave in dejavnike, ki v večnem medsebojnem boju, součinkovanju in soodvisnosti hkratno oblikujejo in spreminjajo celovitost Zemljine površinske sfere.³ Manj enotnosti je glede položaja geografije v celotnem sistemu znanosti in njene notranje zgradbe.

Geografija je že od vsega začetka ena od znanstvenih ved, ki imajo poleg strogo znanstvenoraziskovalne vloge tudi pomembno nalogo posredovanja znanja širši javnosti, tako v okviru izobraževalnega sistema (pedagoška vloga) kot sicer (informativna vloga).⁴ Pomen teh treh funkcij se je vseskozi spreminjal in s tem tudi družbeni interes za geografijo.⁵

Prispevek, razdeljen na tri dele, podaja zgoščen zgodovinski pregled slovenske geografije, pri čemer so po značilnih zgodovinskih obdobjih razvoja vede izpostavljeni naslednji vidiki: znanstveno–raziskovalno delo, pedagoška organiziranost, idejna usmerjenost, mednarodna vpetost in publicistika, v novejših obdobjih tudi zaposljivost. Starejša zgodovinska obdobja do osamosvojitve Slovenije so v grobem povzeta

1 *Geografski terminološki slovar*, ur. Kladnik, Drago, Franc Lovrenčak, Milan Orožen Adamič, Marjeta Humar in Borislava Košmrlj–Levačič. Ljubljana: Založba ZRC, 2005, 109.

2 Vrišer, Igor. »Razmišljanja o geografiji.« *Geografski vestnik*, 51 (1979), 83–96.

3 Vrišer, Igor. »Nove meje geografije.« *Geografski vestnik*, 47 (1975), 3–9.

4 Natek, Karel. »Stanje in prihodnost poljudnoznanstvenega pisanja v slovenski geografiji.« *Dela*, 40 (2013), 197–214.

5 Vrišer, Igor. »Aplikacija geografije za družbene potrebe.« *Geografski vestnik*, 62 (1990), 147–154.

po členitvah, kot so jih v svojih razpravah⁶ izoblikovali pripadniki druge in tretje generacije slovenskih geografov. Oprli smo se tudi na nekatere novejšje pregledne, sintezne članke.⁷

Delitev na vse predstavljene generacije slovenskih geografov, za katero je značilno krajšanje razpona letnic rojstva njenih pripadnikov z vsako mlajšo generacijo, ne izhaja iz dejanskih demografskih razmer, ampak je slejkoprej posledica narave dela v posameznem obdobju in s tem povezanih dosežkov tistega časa. To seveda ne pomeni, da se plodno delovanje nekaterih posameznikov ne razteza skozi več obdobji; v takšnih primerih smo jih uvrstili v tisto, v katerega so vtisnili najbolj izrazit pečat.

ZGODNJE, PREDZNASTVENO OBDOBJE

V tem obdobju na območju sedanje Slovenije ne moremo govoriti niti o geografiji kot vedi niti o pravih, izšolanih geografi, pač pa so zanj

6 Bohinec, Valter. »Razvoj geografije v Slovencih.« *Geografski vestnik*, 1/1 (1925), 1–24; Kranjec, Silvo. »Geografija.« V: *Slovenska matica 1864–1964*, ur. France Bernik, 195–219. Ljubljana: Slovenska matica, 1964; Ilešič, Svetozar. »Slovenska geografija v petdesetih letih slovenskega geografskega društva.« *Geografski vestnik*, 44 (1972), 165–180; Vrišer, Igor in Tatjana Šifrer: »Geografska veda v Sloveniji = Geography in Slovenia.« *Geographica Iugoslavica*, 1 (1978), 42–58; Pak, Mirko. »Nekaj misli o položaju v slovenski geografiji.« *Geografski vestnik*, 53 (1981), 73–83; Vrišer, Igor. »Geografske dileme.« *Geografski vestnik*, 79/1 (2007), 77–84; Klemenčič, Vladimir. »O Vrišerjevih dilemah in dejanskem stanju slovenske geografije v času delovanja tretje generacije slovenskih geografov.« *Geografski vestnik*, 81/2 (2010), 95–104; Južnič, Stanislav in Rožle Bratec Mrvar: »Pouk geografije na Slovenskem v kronološkem zaporedju.« V: *Blaž Kocen in začetki pouka geografskih vsebin ter geografije med Slovenci*, razstavní katalog. Slovenski šolski muzej. Dosegljivo na: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/exhibits.php?item=83> (dostop: marec 2018).

7 Gosar, Anton: »Geography in Slovenia.« *Slovene Studies*, 15/1-2 (1993), 197–204; Fridl, Jerneja. »Oris razvoja kartografije in geografije.« V: *Geografski atlas Slovenije: država v prostoru in času*, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Aleš Pogačnik, 50–51. Ljubljana: DZS, 1998; Perko, Drago in Matija Zorn. »Geography in Slovenia.« V: *Geographical tidbits from Slovenia: special issue on the occasion of the 32nd International Geographical Congress in Cologne*, ur. Matija Zorn, Rok Ciglič in Drago Perko, 9–21. Ljubljana: Association of Slovenian Geographers: = Zveza geografov Slovenije, 2012; Kladnik, Drago. »Slovenian geography and geographical names.« V: *Geographical tidbits from Slovenia: special issue on the occasion of the 32nd International Geographical Congress in Cologne*, ur. Matija Zorn, Matija, Rok Ciglič in Drago Perko, 237–249. Ljubljana: Association of Slovenian Geographers: = Zveza geografov Slovenije, 2012; Natek, Milan in Drago Perko. *50 let Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU*. Geografija Slovenije 1. Ljubljana: Založba ZRC, 1999; Perko, Drago in Matija Zorn. »Sedemdeset let raziskovanj na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU.« *Geografski vestnik*, 88/2 (2016), 133–162.

značilni kartografi, domoznanci, tudi polihistorji, potopisci in misijonarji. Sprva so bili to predvsem Neslovenci, ki so se jim proti koncu obdobja pridružili številčnejši pripadniki slovenskega rodu.

Najprej predstavljamo kratek pregled starejših kartografskih upodobitev slovenskega ozemlja. Prvi sistematičen pregled te tematike je že razmeroma zgodaj pripravil Fran Orožen,⁸ še bolj zgodovinsko osredotočen pa je prispevek Valterja Bohinca.⁹ Najbolj monumentalno delo s to tematiko je monografija Branka Korošca,¹⁰ po osamosvojitvi Slovenije pa so izšli še trije pregledni, vsi slikovno bogato opremljeni prispevki.¹¹

Najstarejši kartografski dokument, na katerem je upodobljeno slovensko ozemlje, je *Peti zemljevid Evrope* v Ptolemajevi *Geografiji* iz 2. stoletja.¹² Med najzgodnejšimi prikazi našega ozemlja je itinerarij *Tabula Peutingeriana*, ki prikazuje ceste ter postaje s prenočišči in izmenami vprežne ali tovarne živine. Gre za srednjeveški (12. ali 13. stoletje) preris cestnega zemljevida Rimskega cesarstva iz 3. stoletja izpopolnjenega v 5. stoletju, za katerega je značilna močno razpotegnjena, zožena oblika; vrisane so tudi glavne reke in gorske verige.¹³ Med 14. stoletjem in začetkom 17. stoletja so nastajali pomorski, tako imenovani portulanski ali kompasni zemljevidi, ki dokaj natančno prikazujejo obalno črto, pristanišča in kompasne smeri plovbe po morju.

8 Orožen, Fran: »Nekoliko o zemljevidih slovenskih pokrajin v prejšnjem in sedanjem času.« V: *Zbornik znanstvenih in poučnih spisov* III, 23–51. Ljubljana: Slovenska matica, 1901.

9 Bohinec, Valter. *Slovenske dežele na zemljevidih od 16. do 18. stoletja*. Ljubljana: Cankarjeva založba, Trubarjev antikvariat, 1969.

10 Korošec, Branko. *Naš prostor v času in projekciji: oris razvoja zemljemerstva, kartografije in prostorskega urejanja na osrednjem Slovenskem*. Ljubljana: Geodetski zavod SR Slovenije s sodelovanjem Geodetske uprave SRS, 1978.

11 Mihevc, Bibijana. »Slovenija na starejših zemljevidih.« V: *Geografski atlas Slovenije*, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič in Drago Perko, 38–49. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1998; Longyka, Igor. »Prikazi slovenskega ozemlja.« V: *Ilustrirana zgodovina Slovencev*, ur. Marko Vidic, 443–483. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999; Gašperič, Primož. »Cartographic images of Slovenia through time = Kartografske upodobitve Slovenije skozi čas.« *Acta Geographica Slovenica*, 47/2 (2007), 245–273.

12 Ogrin, Darko. »Geografija v antiki in prikazi slovenskega ozemlja iz tega časa.« *Dela*, 48 (2017), 95–114; Longyka, »Prikazi«, 443.

13 Longyka, »Prikazi«, 444–446; Mihevc, »Slovenija«, 38; Gašperič, »Cartographic«, 264.

Na ozemlju Slovenije navajajo le Koper (*cauo d' istria*).¹⁴ Precej bolj natančen je zemljevid Istre (slika 1) v Izoli rojenega italijanskega geografa Pietra Coppo (1469 ali 1470–1555 ali 1556)¹⁵ iz leta 1525, ki velja za najstarejši podrobnejši prikaz kakega dela slovenskega ozemlja.

Slika 1: Zemljevid Istre, ki ga je leta 1525 izdelal Pietro Coppo.

Območje Slovenije so tuji kartografi začeli pogosteje upodabljati na zemljevidih z začetka 16. stoletja, bolj natančno pa od druge polovice 17. stoletja naprej. Prvi je zemljevida območja sedanje Slovenije izdelal eden najslavnejših kozmografov (opisovalcev celotnega takrat znanega sveta, pri čemer je šlo za mešanico zgodovine, geografije, naravoslovja in bajeslovja), Nемец Sebastian Münster (1488–1552). Čeprav je njegov zemljevid z naslovom *Descriptio totius Illyridis*¹⁶ (*Opis vse Ilirije*) iz leta 1542 zaradi danes nevsakdanje orientacije proti jugu bolj znan, je mlajši izdelek iz leta 1450 z vidika Slovenije pomembnejši, saj je prvi zemljevid,

14 Beguš, Ines. »Portulanske karte in atlasi majorške šole: Upodobitve Sredozemlja in Jadrana v 16. stoletju«. *Annales*, 24/2 (2014), 213–238.

15 Repolusk, Peter. »Coppo, Pietro«. Prispевek za Novi slovenski biografski leksikon, Ljubljana, december 2016.

16 Mihevc, »Slovenija«, 39; Longyka, »Prikazi«, 447–448; Gašperič, »Cartographic«, 266.

katerega jedro je območje Kranjske.¹⁷ Prvi zemljevidi posameznih avstrijskih dežel so nastali sredi 16. stoletja. Leta 1561 jih je na Dunaju izdal Wolfgang Lazius (1514–1564),¹⁸ med njimi je prvič samostojno upodobljena tudi Kranjska.¹⁹ Laziusovi zemljevidi so skupaj z izgubljenim izvirnikom kartografa Augustina Hirschvogla (1503–1553),²⁰ ki je nekaj let deloval v Ljubljani, zaslužna, da se je območje Slovenije pojavilo v atlasih nizozemskega kartografa in založnika Abrahama Orteliusa (1527–1598). Najboljša je njegova upodobitev²¹ v atlasu iz leta 1573. Podlaga zanjo je bil tudi zemljevid *Illyricum (Ilirija)* madžarskega kartografa Jánoša Zsámbokyja (lat. *Ioannes Sambucus*, 1531–1584).²² Na Nizozemskem je deloval tudi flamski kartograf in geograf Gerardus Mercator (1512–1594), ki je zaslovel po Mercatorjevi kartografski projekciji. V svoji zbirki, imenovani *Atlas*, je tudi zemljevid Furlanije, Krasa, Kranjske, Istre in Slovenske marke²³ iz leta 1589, ki ga je pripravil na podlagi Orteliusovega zemljevida in s tem povzel vse napake, ki so se nekritično vleklye z zemljevida na zemljevid.²⁴

Ti najzgodnejši zemljevidi slovenskih dežel kartografsko nimajo velike vrednosti, saj niso dovolj natančni ne v projekciji ne v prikazu posameznih pojavov in tudi ne v zemljepisnih imenih. Ta so skoraj dosledno neslovenska in tako kot prikazani pojavi nenatančno locirana, kar otežuje primerjavo s sodobnim stanjem.²⁵ Značilen predstavnik tega obdobja je zemljevid *Hertzogthüber Steyer, Karnten, Krain* s podrobnejšim francoskim naslovom *Duchés de Stirie, Carinthie, Carniole, Comté de Cilley, Marqsat des Windes, et autres Estats Unis et*

17 Longyka, »Prikazi«, 446–447.

18 Longyka, »Prikazi«, 452–453.

19 Lazius, Wolfgang. *Ducatus Carniolae et Histriae una cum Marcha Windorum*, merilo 1 : 513.979. Wien, 1561.

20 Longyka, »Prikazi«, 455 in 457.

21 Ortelius, Abraham. *Goritiae, Karstii, Chaczeolae, Carniolae, Histriae, et Windorum Marchae descriptio*, merilo 1 : 692.240. Antwerpen, 1573; Mihevc, »Slovenija«, 41; Longyka, »Prikazi«, 456.

22 Mihevc, »Slovenija«, 40.

23 Mercator, Gerhard Kremer. *Forum Iulium, Karstia, Carniola, Histria et Windorum Marchia*, merilo 1 : 642.771. Duisburg, 1589.

24 Mihevc, »Slovenija«, 40 in 42.

25 Longyka, »Prikazi«, 457.

hereditaires aux Archiducs d'Autriche (Vojvodine Štajerska, Koroška, Kranjska, Celjska grofija, Slovenska marka in druge združene dežele dednega nadvojvodstva Avstrijskega) (slika 2), ki ga je leta 1657 izdelal slavni francoski kartograf Nicolas Sanson d'Abbeville (1600–1667), dvorni geograf kraljev Ludvika XIII. in Ludvika XIV.

Slika 2: Izrez osrednjega dela Sansonovega zemljevida vojvodin Štajerska, Koroška in Kranjska iz leta 1657.

17. stoletje so v Evropi zaznamovali topografi, ki so predstavili posebnosti in znamenitosti pokrajin ter pripravili topografije oziroma krajepise z ilustracijami mest, trgov, gradov in samostanov. Eden od njih je bil polihistor Janez Vajkard Valvasor (1641–1693), ki je živel na Kranjskem in se, čeprav je izhajal iz bergamaške plemiške rodbine, čutil Kranjca. Pisal je v nemščini, vendar je v svojem znamenitem delu *Die Ehre dess Herzogthums Krain (Slava Vojvodine Kranjske)*²⁶ v bohoričici zapisal tudi okrog 1000 slovenskih besed.²⁷ Že pred njim sta izšli njegovi topografiji Kranjske (1679) in Koroške (1681).²⁸ Načrtoval je velik zemljevid Kranjske, vendar mu je uspelo pripraviti le tri različice zemljevida v malem merilu,²⁹ ki po kartografski kakovosti ne dosegajo del sodobnika, kartografa samouka Georga Matthäusa Vischerja (1628–1696). Vischer je veljal za najuglednejšega avstrijskega topografa 17. stoletja.³⁰ Z vidika Slovenije sta njegovi najbolj zanimivi deli *Topographia Ducatus Stiriae (Topografija Štajerske)* iz leta 1681 in stenski zemljevid *Styriae Ducatus fertilissimi nova geographica descriptio (Najplodovitejše Vojvodine Štajerske novi geografski opis)* iz leta 1678.³¹

Sicer pa je bil Valvasor tudi ugleden znanstvenik, ki je zaslovel po raziskavi presihajočega Cerkniškega jezera in bil zaradi nje leta 1687 izvoljen za člana angleške *Royal Society (Kraljeva družba)* v Londonu. Njegov kartografski prikaz območja jezera v približnem merilu 1 : 25.000 (slika 3), sicer priloga v 4. knjigi *Slave vojvodine Kranjske*, velja za enega prvih izvirnih kartografskih del domačega avtorja. Večina zemljepisnih imen je v slovenskem jeziku. Cerkniško jezero je v letih 1718–1720 raziskoval tudi politehnik in kartograf Franc Anton von Steinberg (1684–

26 Valvasor, Janez Vajkard. *Die Ehre dess Hersogthums Crain: das ist, Wahre, gründliche, und recht eigentliche Belegen- und Beschaffenheit dieses ... Römisch-Keyserlichen herrlichen Erblandes*, 4. knjige. Laybach, 1689.

27 Longyka, »Prikazi«, 461.

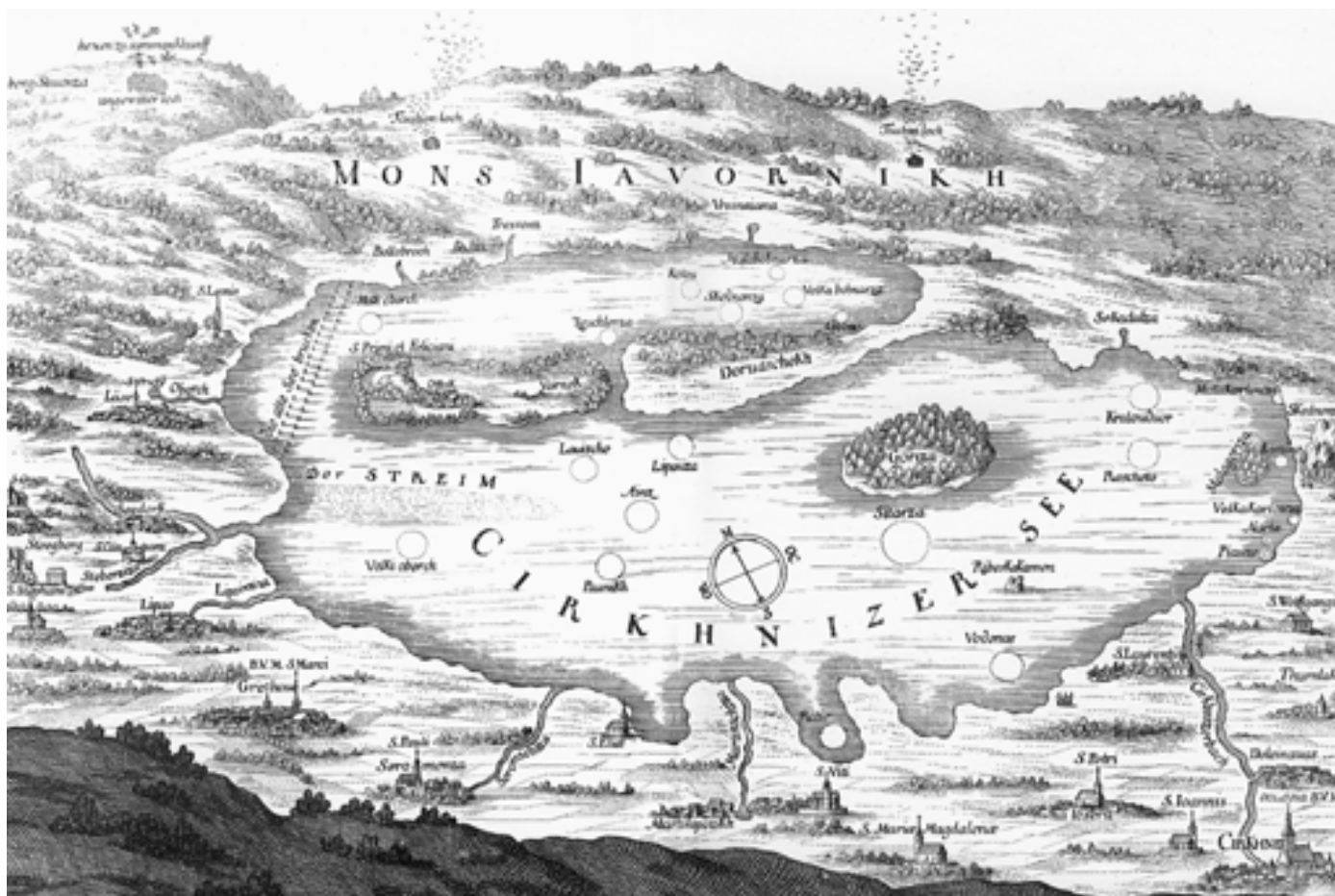
28 Mihevc, »Slovenija«, 42.

29 Valvasor, Janez Vajkard. *Carniolia, Karstia, Histria et Windorum Marchia*, merilo 1 : 606.212, 1681; Valvasor, Janez Vajkard. *Carniolia, Karstia, Histria et Windorum Marchia*, merilo 1 : 629.266, 1689; Rojc, Branko. »Kartografsko delo Janeza Vajkarda Valvasorja.« V: *Valvasorjev zbornik*, ur. Andrej Vovko, 165–180. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1990; Mihevc, »Slovenija«, 43.

30 Gašperič, Primož. »Vischer, Georg Matthäus«. Prispavek za Novi slovenski biografski leksikon, Ljubljana, november 2016.

31 Gašperič, »Cartographic«, 268.

1765), ki je bil slovenskega rodu in je leta 1716 narisal ter v bakrene plošče vrezal žal neohranjen zemljevid Kranjske. Je tudi avtor več tematskih zemljevidov z območja Notranjske in tehničnih načrtov idrijskega rudnika živega srebra, v katerem je bil rudniški ravnatelj.³²

Slika 3: Valvasorjev zemljevid Cerknškega jezera je orientiran tako, kot je prikazano območje videti s Slivnice (1114, m) severno nad jezerom.³³

32 Fridl, »Oris«, 50.; Longyka, »Prikazi«, 465–467.

33 Valvasor, »Die Ehre«, dodatek k poglavju 46.

Sredi 18. stoletja so naši predniki dobili izvirno in do takrat najpopolnejše kartografsko delo z naslovom *Ducatus Carnioliae Tabula Chorographica* (Horografski zemljevid Vojvodine Kranjske),³⁴ ki ga je pripravil duhovnik Janez Dizma Florjančič de Grienfeld (1691–1757).³⁵ Zemljevid v približnem merilu 1 : 100.000, ki ga sestavlja 12 listov, je izšel leta 1744 in je pravcata zakladnica slovenskih toponimov, med katerimi je tudi ime *Terglou* (slika 4), prvi kartografski zapis imena naše najvišje gore.³⁶

Slika 4: Izrez Florjančičevega zemljevida iz leta 1744, z vpisanim imenom Terglou in s pojasnilom v latinščini, da gre za najvišji vrh Kranjske.

34 Florjančič de Grienfeld, Ivan Dizma. *Ducatus Carnioliae Tabula Chorographica: Jussu, Sumptu'que Inclitorum Provinciae Statuum geometricè exhibita*, merilo približno 1 : 100.000. Ljubljana, 1744; Reisp, Branko. *Florjančičev veliki zemljevid Kranjske iz leta 1744 = Floriantschitschs (Florjančičs) grosse Karte von Krain aus dem Jahre 1744*. Ljubljana: Slovenska knjiga, 1995; Mihevc, »Slovenija«, 44–45; Longyka, »Prikazi«, 468–471.

35 Gašperič, Primož. »Florjančič, Ivan Dizma«. Prispevek za Novi slovenski biografski leksikon, Ljubljana, november 2016.

36 Gašperič, »Cartographic«, 254; Longyka, »Prikazi«, 471.

Leta 1778 je izšel prvi del knjige *Oryctographia Carniolica, oder physikalische Erdbeschreibung des Herzogthums Krain, Istrien, und zum Theil der benachbarten Länder* (*Opis kamnin in rud Kranjske oziroma fizikalni zemeljski opis vojvodin Kranjske ter Istre in delov sosednjih dežel*) priseljenega Francoza, naravoslovca, etnologa in kirurga Baltazarja Hacqueta (1739–1815), ki mu je priložen zemljevid *Krainska deschela*.³⁷ Kartografsko je zemljevid sicer zastarel, njegova odlika pa so označena nahajališča kamnin in rudnin ter slovenski toponimi.³⁸ Hacquet velja tudi za pionirja kraške geomorfologije.³⁹

Vse dotedanje kartografske izdelke po natančnosti in posledično uporabnosti močno prekaša Jožefinski vojaški zemljevid, v razmeroma velikem merilu 1 : 28.800 izdelan v letih 1763–1787. Prikazuje raznovrstne pokrajinske prvine, pomembne za historičnogeografske raziskave. Izpostavimo lahko nekatere geomorfne in hidrološke procese, spremembe kulturne pokrajine, morfološko in funkcijsko sestavo naselij, razvoj prometne mreže, zemljepisna imena in potek meja. Kartografski vir je izjemno pomemben tudi za okoljsko zgodovino.⁴⁰ V le dveh izvodih izdelano kartografsko gradivo je bilo dolgo stroga vojaška tajnost,⁴¹ široko uporabno vrednost pa je pridobilo s faksimilirano izdajo v sedmih zvezkih, ki so izhajali na prelomu iz 20. v 21. stoletje.⁴²

Do marčne revolucije je izšlo še več bolj ali manj podrobnih preglednih in tematskih zemljevidov območja sedanje Slovenije in njenih delov. Pomembnejši avtorji so bili Mihael Bonn, Joseph de Castro,

37 Hacquet, Baltazar in Franc Ksaver Baraga. *Krainska deschela*, merilo 1 : 335.202. Ljubljana, 1778; Longyka, »Prikazi«, 470–471.

38 Gašperič, »Cartographic«, 270.

39 Kranjc, Andrej. »Baltazar Hacquet (1739/40–1815), the pioneer of karst geomorphologists = Baltazar Hacquet (1739/40–1815), pionir v geomorfologiji krasa.« *Acta carsologica*, 35/2 (2006), 163–168.

40 Zorn, Matija. »Jožefinski vojaški zemljevid kot geografski vir.« *Geografski vestnik*, 79/2 (2007), 129–140.

41 Longyka, »Prikazi«, 474.

42 *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*, faksimile, 1. do 7. del, ur. Vincenc Rajšp in sodelavci. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Arhiv republike Slovenije, 1995–2002.

Joseph Karl Kindermann, Franc Lampe, Jožef Leitner, Leopold Lieber, Jožef Šemerl, Bernard Šober in Carl Ferdinand Weiland.⁴³

Med pomembnejšimi kartografskimi izdelki tega obdobja zaradi najnovejših raziskav⁴⁴ in sodobne faksimilirane izdaje s spremnim besedilom⁴⁵ nikakor ne smemo zaobiti zemljevida Ilirskih provinc.⁴⁶ Po naročilu njihovega glavnega guvernerja maršala Marmonta ga je leta 1812, v času štiriletne francoske zasedbe našega ozemlja, izdelal vojaški kartograf italijanskega rodu Gaetano di Palma. Glavno mesto te povsem umetne politične tvorbe je bila Ljubljana, kjer je živel in deloval najbogatejši Slovenec tistega časa, baron Žiga Zois (1747–1819). Slavni mecen je prav v času francoske nadvlade občutno obogatil svojo obsežno zbirko geografskih knjig.⁴⁷

Zadnje za Slovence izredno pomembno kartografsko delo v predmarčni dobi je postopoma izhajalo v letih 1844–1846. Gre za topografski zemljevid Vojvodine Kranjske⁴⁸ v 16 listih merila 1 : 113.500, ki ga je izdelal kustos Deželnega muzeja v Ljubljani, Idriječan Henrik Freyer (1802–1866).⁴⁹ Čeprav ima zemljevid nemški naslov, so na njem dosledno navedena slovenska krajevna imena in le pod nekaterimi v oklepajih tudi nemška. Kot dodatek zemljevidu je leta 1846 izšel broširan dvojezični seznam krajevnih imen s 3220 po abecednem zaporedju razvrščenimi imeni.⁵⁰ Skoraj sočasno s Freyerjevim je izšel tudi zemljevid *Karte vom*

43 Gašperič, »Cartographic«, 270–271; Fridl, »Oris«, 50.

44 Gašperič, Primož. »The 1812 Map of the Illyrian Provinces by Gaetan Palma = O Zemljevidu Ilirskih provinc avtorja Gaetana Palme iz leta 1812.« *Acta Geographica Slovenica*, 50/2 (2010), 277–294.

45 Gašperič, Primož, Milan Orožen Adamič in Janez Šumrada. *Zemljevid Ilirskih provinc iz leta 1812 = Carte des Provinces illyriennes de 1812*. Ljubljana: Založba ZRC, 2012.

46 Palma, Gaetano. *Carte des Provinces Illyriennes comprenant la Bosnie, l'Herzégovine, le Monténéro et quelques pays adjacens*, merilo 1 : 650.000. Trieste, 1812.

47 Južnič, Stanislav. »Zoisove geografske knjige.« *Geografski vestnik*, 81/1 (2009), 65–76.

48 Freyer, Henrik. *Special-Karte des Herzogthums Krain*, merilo 1 : 113.500. Wien: Verlag der Kunsthandlung H.F. Müller, 1843; Leban, Vladimir. »Henrik Karel Freyer in njegova karta Kranjske.« *Geografski vestnik*, 26 (1954), 131–146.

49 Topole, Maja. »Freyer, Henrik«. Prispavek za Novi slovenski biografski leksikon, Ljubljana, oktober 2016.

50 Freyer, Heinrich. *Alphabetisches Verzeichniss aller Ortschafts- und Schlösser- Namen des Herzogthums Krain: in deutsch und krainischer Sprache: als Commentar zur Special-Karte des Herzogthums Krain*. Laibach, 1846.

Herzogthume Krain (Zemljevid Vojvodine Kranjske) v merilu 1 : 288.000 vojaškega častnika Gottfrieda Loschana (1796–1857). Imena na njem so izključno v nemščini. Tekmovalnost obeh avtorjev in njihovih podpornikov, ki so želeli počastiti stoletnico izida Florjančičevega zemljevida, očitno nakazuje dotlej neznan konkurenčni boj med slovenstvom in nemštvom.⁵¹ Ta se je pozneje razplamtel na različnih področjih.

Posamezniki z območja Slovenije so razmeroma zgodaj zapustili skromne sledi tudi pri odkrivanju Evropejcem neznanih dežel. Tako je Vipavec, baron Žiga von Herberstein (1486–1566), v 16. stoletju svet поблиže seznanil z Rusijo.⁵² Za obe izdaji njegove knjige *Rerum Moscoviticarum commentarii* (*Moskovski zapiski*) je Augustin Hirschvogel (1503–1553) izdelal zemljevid takratnega ozemlja te prostrane države.⁵³ Gornjegrajčan, potopisec Benedikt Kuripečič (okrog 1490–1532), pa je v vlogi tolmača za latinski jezik kot član diplomatskega odposlanstva cesarja Ferdinanda I. Habsburškega leta 1530 potoval v Carigrad, na dvor sultana Sulejmana Veličastnega. Njegova opažanja na poti, zajeta v dveh knjigah, veljajo za prvi potopis po Balkanskem polotoku in prvo predstavitev takratne Turčije Evropi.⁵⁴

Pozneje so se Slovenci med odkritelji Evropejcem neznanih delov sveta znova skromno uveljavili šele v prvi polovici 19. stoletja, ki sta jo zaznamovala utemeljitelja sodobne geografije, Nemca Alexander von Humboldt (1769–1859) in Carl Ritter (1779–1859). Svoje poslanstvo so opravljali kot misijonarji. Najbolj sta se uveljavila Friderik Irenej Baraga (1797–1868) in Ignacij Knoblehar (1819–1858). Baraga je v tridesetih letih pokristjanjeval in izobraževal Indijance na območju Velikih jezer v Severni Ameriki. O Indijancih je že leta 1837 objavil etnološko knjigo, ki je izšla v nemščini, francoščini in slovenščini. Ob Baragi, ki je bil novembra 1853 v Cincinnatiju posvečen v škofa, so med Indijanci delovali še slovenski misijonarji Franc Pirc, Janez Čebulj, Lovrenc

51 Longyka, »Prikazi«, 477–479.

52 Bohinec, »Razvoj«, 2.

53 Gašperič, Primož. »Hirschvogel, Augustin«. Prispevek za Novi slovenski biografski leksikon, Ljubljana, november 2016.

54 Weiss, Peter: »Novo in obnovljeno o potopiscu Benediktu Kuripečiču«. *Slava*, 9/2 (1996), 111–119.

Lavtižar, Ignacij Mrak, Andrej Skopec in Oton Skola.⁵⁵ Knoblehar je postal prvi slovanski popotnik v Afriki. Po letu 1848 je opravil šest velikih potovanj po Belem Nilu navzgor. Leta 1850 je kot prvi med belci prodril najjužneje, vse do gore Logvek na 4° 40' severne zemljepisne širine. O tem 113 dni trajajočem potovanju je leta še istega leta v slovenščini in nemščini izšla knjiga *Potovanje po Beli reki (Reise auf dem weissen Flusse)*, ki jo je priredil Vinko Fereri Klun. S seboj je pripeljal še druge slovenske misijonarje, Martina Dovjaka, Janeza Kocijančiča, Matevža Milharčiča, Oton Trabanta in Jerneja Mozgana, ki sta se jim dve leti pozneje pridružila Luka Jeran in Jožef Lap.⁵⁶ Mozgan je leta 1853 s seboj v Afriko vzel Janeza Klančnika (1823–1871), ki je v zimi 1861/62 kot prvi Evropejec prodril do velike proti zahodu tekoče reke, najbrž do Ueleja.⁵⁷

Opozoriti velja še na knjižno delo Mihaela Vernetja (1797–1861) *Potovanje po Izhodnem ali po Jutrovih deželah v letu 1857*, prvi potopis, ki je bil v izvirniku napisan v slovenskem jeziku.⁵⁸

Oglejmo si še glavne mejnike v zemljepisnem izobraževanju.⁵⁹ Že leta 1575 je Adam Bohorič v šolskem redu za štirirazredno protestantsko ljubljansko gimnazijo predvidel »poučevanje uvoda v geografijo«. Leta 1736 se na jezuitskem kolegiju omenjajo razprave (disputacije) iz zgodovine in geografije, 16 let pozneje pa je cesarica Marija Terezija v jezuitskih kolegijih zahtevala uvedbo geografije. Leta 1764 je bila s prvim državnim učnim načrtom geografija razporejena v vseh šest razredov. Od leta 1805 so na šestmesečnih tečajih za učitelje glavnih šol poučevali zemljepis s specialno metodiko zemljepisnega pouka. Učitelji so na štirirazrednih glavnih šolah in normalkah v četrtem razredu v prvem polletju poučevali domoznanstvo oziroma »zemljepis avstrijske

55 Dolinar, France M. in Ingrid Slavec Gradišnik. »Baraga, Friderik Irenej«. V: *Novi slovenski biografski leksikon*, Drugi zvezek (B–Bl), ur. Barbara Šterbenc Svetina, 113–119. Ljubljana: Založba ZRC, 2017.

56 Šavc, Urška. »Potovanje po Beli reki.« V: *DEDI - digitalna enciklopedija naravne in kulturne dediščine na Slovenskem*. Dosegljivo na: <http://www.dedi.si/dediscina/310-potovanje-po-beli-reki> (dostop: marec 2018).

57 Bohinec, »Razvoj«, 5.

58 Potočar, Barbara. »Potopis – Zvone Šeruga in njegove poti.« Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, 2006, 11. Dosegljivo na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Potocar-Barbara.PDF> (dostop: marec 2018).

59 Južnič in Bratec Mrvar, »Pouk«.

monarhije«, v drugem polletju pa »zemljepis tujih držav in celin«. Leta 1807 so bile ustanovljene šestrazredne gimnazije z latinskim učnim jezikom. Naloga zemljepisa in zgodovine je bila predvsem utrjevanje »resnične privrženosti državni ureditvi«. Poučevalo se ju je po tri ure tedensko v vseh razredih; uvajati se je začel predmetni pouk. V času Ilirskih provinc je pouk zemljepisa in zgodovine v ljubljanski »ilirski« gimnaziji potekal v prvem razredu v slovenščini in v naslednjih dveh razredih v francoščini. Zemljepis je bil znova uveden tudi v prvi in četrti razred ljubljanskega liceja, v obeh v nemščini.

OBDOBJE MED MARČNO REVOLUCIJO IN KONCEM PRVE SVETOVNE VOJNE – PRVA GENERACIJA SLOVENSkih GEOGRAFOV

Z marčno revolucijo leta 1848 se je prebudila in okrepila zavest evropskih narodov, tudi slovenskega, zato so se začeli pojavljati do tedaj nepredstavljivi kartografski izdelki in strokovne knjige, ki so podrobno prikazovali in opisovali narodna območja posameznih narodov. Pomlad narodov je tudi Slovencem prinesla narodno prebujenje, še najbolj popolno izraženo v programu *Zedinjene Slovenije*. Na dunajski univerzi je bil vzpostavljen študij geografije, ki so ga obiskovali tudi tovrstnih znanj željni Slovenci in s tem je zrasla prva generacija slovenskih geografov. Ti so se uveljavili tako v širši domovini Avstro-Ogrski kot na Slovenskem, kjer je pouk geografije postal bolje organiziran in z novimi učbeniki bolj kakovosten. Preozke razmere v domači deželi, kjer ni bilo čutiti večje potrebe po rabi njihovih dosežkov, so slovenske izobrazbe usmerjale v glavnem na Dunaj in v Prago, kjer so lahko, večinoma v službi širše domovine, bistveno bolje izkoristili svoje potencialne in zadovoljili ustvarjalni nemir.

Med potopisci tistega časa velja izpostaviti pravnika in geografa Antona Edvarda Čižmana (1821–1874), ki je prepotoval Združene države in Kanado ter imel tamkaj v različnih mestih številna geografska in etnografska predavanja. Obiskal je vse celine, razen Avstralije. V glasilu Avstrijskega geografskega društva je objavil članka o otočkih Saint-Paul in Nouvelle Amsterdam v Indijskem oceanu in Nikobarjih v

Bengalskem zalivu.⁶⁰ Izdihljaje te dobe sta zaznamovala teolog Ivan Knific (1875–1950), ki je opisoval evropske dežele, Kavkaz in Osrednjo Azijo,⁶¹ ter pravnik, politik in diplomat Bogumil Vošnjak (1882–1959), ki je v delih *Zapiski mladega potnika* (1903) in *Na razsvitu: Ruske študije* (1906) predstavil Sredozemlje in Rusijo.⁶²

Znanilec nove dobe slovenskega zemljepisja je bil bogoslovec in filozof Mihael Peternel (1808–1884), ki je leta 1852 postal ravnatelj ljubljanske realke. Sicer v nemščini je pripravil zelo kakovosten geografski opis Kranjske,⁶³ jedrnat in izdatno podkrepjen z obširno literaturo. V njem in drugih delih je izpostavil vodilne gospodarske panoge, s katerimi so se preživljali tedanji Slovenci: prevoznništvo, kmetijstvo in industrijo.⁶⁴

Pri prostorski predstavitvi s Slovenci poseljenega ozemlja je levji delež opravil kočevski Nемеc Peter Kozler (1824–1879), po osnovni izobrazbi pravnik, ki se je z geografijo in kartografijo seznanil ob izpopolnjevanjih v Italiji in se je pod vplivom narodnega buditelja Janeza Krstnika Kersnika že v zgodnji mladosti oklenil slovenstva.⁶⁵ Bil je soustanovitelj zbora Slovenija, društva, ki si je zadalo za cilj, da se vse pokrajine, kjer žive Slovenci, združijo v upravno enoto Zedinjeno Slovenijo, pri čemer se je porodila tudi potreba po kartografski predstavitvi tega ozemlja. Pisal je o Slovencih na Ogrskem, v Benečiji in Istri ter razpravljal o političnih in kulturnih vprašanjih.⁶⁶ Za načrtovani zemljevid je že leta 1848 zbiral slovenska krajevna imena. Glede na njegovo predvideno merilo približno 1 : 600.000 jih je bilo treba zbrati okrog 5000. Njegov edini pripomoček je bil Freyerjev zemljevid, ki pa je zajemal le Kranjsko.

60 Bohinec, »Razvoj«, 6; Rozman, Franc in Roman Savnik. »Čižman, Anton Edvard«. V: *Slovenska biografija*. Dosegljivo na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi865874/> (dostop: marec 2018).

61 Rejec, Jasmina. »Potopisni spomini Ivana Knifica: orientalizem, predsodki in pogled na Drugega.« Diplomsko delo, Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem, 2016, 26. Dosegljivo na: <https://share.upr.si/fhs/PUBLIC/diplomske/Rejec-Jasmina.pdf> (dostop: marec 2018).

62 Rejec, »Potopisni«, 21.

63 Peternel, Michael. *Errichtung der k. k. Unterrealschule in Laibach: Andeutungen zur Vaterlandskunde von Krain*. Laibach: Verlag der k. k. Staats-Oberrealschule, 1852/53.

64 Bohinec, »Razvoj«, 10.

65 Bohinec, »Razvoj«, 10.

66 Tiran, Jernej. »Kozler, Peter«. Prispevek za Novi slovenski biografski leksikon, Ljubljana, november 2016.

Deli Kozlerjevega zemljevida so bili izgotovljeni še istega leta, povsem dokončanega⁶⁷ pa je sodno zaplenila Bachova birokracija, saj je avtor meje zaželene zedinjene Slovenije zarisal daleč na Koroško, v Istro in celo na Ogrsko. Imena krajev na njem so bila izpisana izključno v slovenščini, kar je bilo prvič dotlej, sporen pa je bil tudi naslov. Dovoljenje za novo izdajo je prišlo šele leta 1861. Ko je bila leta 1864 v Ljubljani ustanovljena Slovenska matica, takrat Matica slovenska, je svojo založniško dejavnost začela prav z drugo izdajo Kozlerjevega zemljevida. Pozneje je izšlo še šest njegovih izdaj, zadnja leta 1995.⁶⁸ Kot dopolnilo zemljevida je Kozler napisal *Kratek slovenski zemljopis*,⁶⁹ ki mu je dodal slovenski in nemški imenik naselij. Pozneje je bil viden gospodarstvenik, med drugim solastnik in vodja ljubljanske *Pivovarne Kosler*, predhodnice *Pivovarne Union*, in soustanovitelj *Trboveljske premogokopne družbe*.⁷⁰

Kozlerju povsem nasprotno narodnostno pot sta ubrala naravoslovec Dragotin oz. Karel Dežman (1821–1889) ter zgodovinar in geograf Vinko Fereri Klun (1823–1875), ki ju je politika odvrnila od slovenstva, tako da sta sčasoma postala zagrizena nemškutarja. Prvi je bil več desetletij meteorolog na Kranjskem, preiskoval je sledove pleistocenskih poledenitev na naših tleh in že leta 1850 pripravil knjižico *Notranjske gore in Cirkniško jezero*.⁷¹ Vinko Fereri Klun je leta 1857 postal profesor geografije in statistike na novoustanovljeni trgovski akademiji na Dunaju, na dunajski univerzi pa je bil docent za primerjalno zemljepisje. Njegovo delo *Allgemeine Geographie (Obča geografija)* iz leta 1860, ki je doživelo več prevodov v tuje jezike, pomeni končni prelom z zastarelimi metodami v šolski geografiji.⁷²

67 Kozler, Peter. *Zemljovid Slovenske dežele in pokrajin*, merilo 1 : 576.000. Dunaj, 1853; Mihevc, »Slovenija«, 49.

68 Gašperič, »Cartographic«, 271.

69 Kozler, Peter. *Kratek slovenski zemljopis in pregled politične in pravosodne razdelitve ilirskega kraljestva in štajerskega vojvodstva s pridanim slovenskim in nemškim imenikom mest, trgov, krajev i.t.d.* Dunaj: L. Sommer, 1854.

70 Longyka, »Prikazi«, 478–481.

71 Bohinec, »Razvoj«, 6–7.

72 Bohinec, »Razvoj«, 7–8; Janša-Zorn, Olga. »Vincenc Fereri Klun kot zgodovinar.« *Zgodovinski časopis*, 47 (1993), 413–419.

Značilen predstavnik tega obdobja, ki je s svojim delovanjem daleč prerasel slovenski okvir, je bil vrhunski kartograf Blaž Kocen (1821–1871) (slika 5).⁷³ V obdobju uveljavljanja mu je šlo v prid dejstvo, da se sicer razvita nemška kartografija ni kaj prida zanimala za območje Avstrijskega cesarstva. Krona njegovega dela je bil prvi uspešni šolski atlas v Avstrijskem cesarstvu, ki ga je izdelal sam⁷⁴ in je izšel leta 1861. Atlas s 27 zemljevidi je hkrati izšel v nemščini, madžarščini, češčini in poljščini. Po zgodnji Kocenovi smrti se je založba odločila ohraniti uveljavljeno blagovno znamko in po 150 letih od prvega izida je *Kozenn-Atlas* še vedno ugledno ime šolskih atlasov tako v Avstriji kot po svetu. V tem času je pod Kocenovim imenom izšlo 16 različnih atlasov v šestih jezikih, ki so skupaj doživeli vsaj 278 različnih izdaj. Dva njegova avstrijska atlasa in nekatere licenčne izdaje še vedno redno izhajajo.⁷⁵

Kocenov atlas v slovenskem jeziku v pravem pomenu besede ni nikoli izšel, je pa med letoma 1934 in 1940 pri založbi *Knjižara Kraljevskog sveučilišta i jugoslavenske akademije* v Zagrebu pod naslovom *Kocenov geografski atlas* štirikrat izšla "slovenska" različica hrvaških izdaj (slika 6). Žal so bile v slovenščino prevedene le uvodne strani, vsi zemljevidi z naslovi, legendami in zemljepisnimi imeni na njih pa so ostali zapisani izključno v hrvaščini.⁷⁶

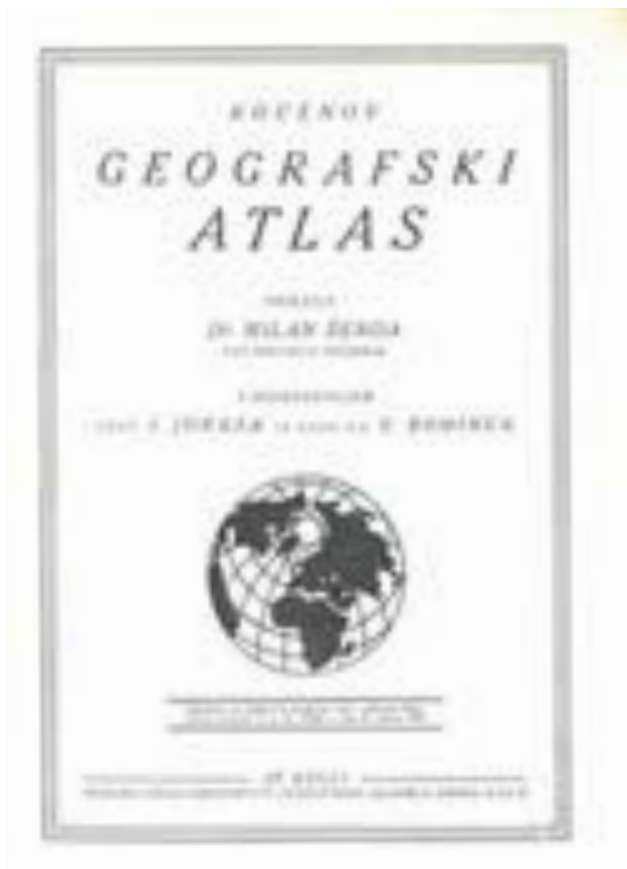
73 Bratec Mrvar, Rožle. *Blaž Kocen: Življenje in delo*. Šentjur: Občina Šentjur, 2007; *Blaž Kocen: 1821–1871: življenje in delo očeta Kocenovih atlasov*, ur. Jurij Kunaver. Slovenska matica, 2009.

74 Žagar, Marjan. »Blaž Kocen (1821–1871).« *Geografski vestnik*, 45 (1973), 87–90.

75 Bratec Mrvar, Rožle, Lukas Birsak, Jerneja Fridl, Drago Kladnik in Jurij Kunaver. *Kocenov srednješolski atlas kot didaktična prelomnica*. Geografija Slovenije 22. Ljubljana: Založba ZRC, 2011.

76 Bratec Mrvar s sodelavci, »Kocenov«, 35.

Slika 5: Portret Blaža Kocena, ki ga je leta 1898 izdelal Makso Pirnat.

Slika 6: Naslovnica "slovenske" izdaje Kocenovega atlasa iz leta 1934.⁷⁷

77 Šenoa, Milan, Ivo Juras in Valter Bohinec. *Kocenov geografski atlas*. Zagreb: Knjižara Kraljevskog sveučilišta i jugoslavenske akademije, 1934.

Z vidika slovenske toponimike je pomemben zemljevid *Die Alpenländer (Alpske dežele)*, na katerem je vrisana slovenska narodnostna meja, v spodnjem desnem kotu je preglednica s seznamom 84 slovenskih krajevnih imen, kakršne pa ni na nobenem drugem zemljevidu v atlasu.⁷⁸ Prav ta seznam izpričuje Kocenovo trdno privrženost slovenskemu narodu. Kocen ima tudi velike zasluge za razvoj metodike zemljepisnega pouka in za to, da je zemljepis postal samostojen učni predmet.⁷⁹ Po njem je poimenovano *Priznanje Blaža Kocena*, najbolj cenjeno med priznanji, ki jih od leta 2001 podeljuje Društvo učiteljev geografije Slovenije.

Smo pa atlas v slovenskem jeziku skoraj sočasno s prvimi Kocenovimi izdajami šolskega atlasa dobili v Ljubljani, pod okriljem takratne Matice slovenske. Ta se je že na začetku delovanja zavezala, da bo pomanjkanje narodopisnega in domoznanskega čtiva nadoknadila z izdajanjem zgodovinskih in geografskih orisov slovenskih dežel, ki so jih v tem času začeli pripravljati izobraženi domoljubi in člani Matičinega odbora. Potreba po geografski literaturi je izhajala iz prepričanja, da je za krepitev narodne zavesti nujno ne le dobro poznavanje ožje domovine, ampak tudi drugih, bolj ali manj oddaljenih tujih dežel.⁸⁰

Atlant, prvi slovenski atlas sveta, je med letoma 1869 in 1877 izšel v šestih snopičih s po tremi listi. Skupaj je bilo natisnjenih 18 zemljevidov, ki prikazujejo svet v celoti (slika 7) in njegove posamezne dele. Zemljevidi niso bili nikdar vezani v knjigo. Ker so se posamezni listi radi izgubili, so dandanes razmeroma redki.⁸¹ Še bolj redek pa je komplet vseh zemljevidov; v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani sta le dva izvoda.⁸²

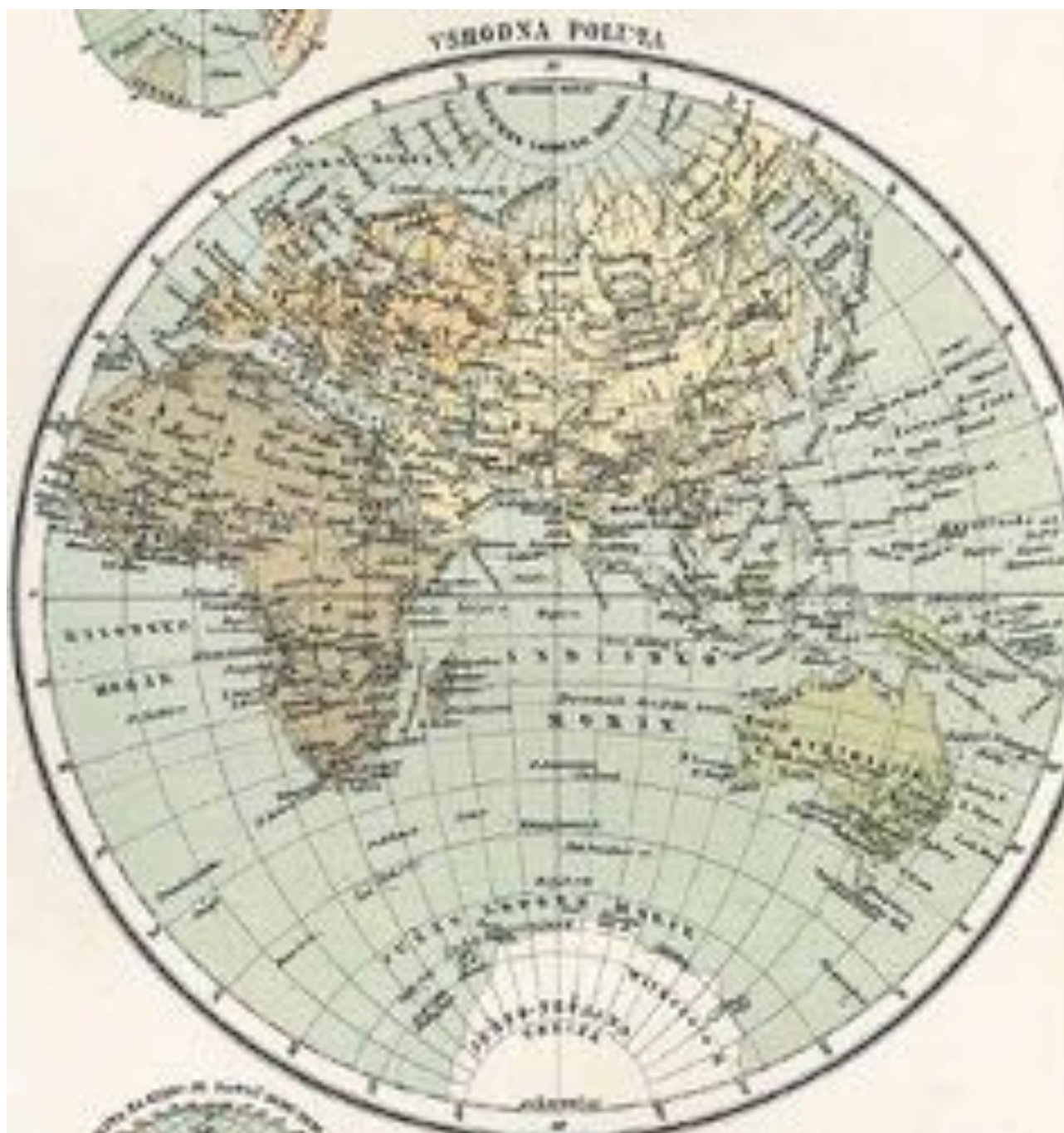
78 Bratec Mrvar s sodelavci, »Kocenov«, 77–79.

79 Žagar, »Blaž Kocen«, 88.

80 Kladnik, Drago. »Zgodovinski vidiki podomačevanja tujih zemljepisnih imen.« *Zgodovinski časopis*, 61/3–4 (2007), 423–465.

81 Kladnik, »Zgodovinski«, 443.

82 *Atlant*, slovensko besedilo priredil Matej Cigale. Ljubljana: Matica slovenska, 1869–1877, 18 zemljevidov. V atlas vezano različico hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.

Slika 7: Del uvodnega zemljevida v Atlantju, ki je v nakladi 2000 izvodov izšel decembra 1869.⁸³

Pri pripravi prvega slovenskega atlasa sveta so se izdelovalci oprli na dela nemških in čeških kartografov. Vlogo redaktorja in urednika je prevzel pravnik in jezikoslovec Matej Cigale (1819–1889),⁸⁴ ki je opravil tudi pionirsko delo pri podomačevanju zemljepisnih imen. V tistem času

83 *Atlant*, del zemljevida *Obraz cele Zemlje v polutah*, 1869.

84 Urbanc, Mimi: Matej Cigale (1819–1889). V: *Atlant*, faksimilirana izdaja, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Mimi Urbanc, 10–11. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.

je živel na Dunaju in skrbel za slovensko pravno terminologijo ter prevode zakonov, naredb, ukazov in uradnih razglasov. Cigale je podomačil več kot 4000 tujih zemljepisnih imen, s čimer je pomembno kreiral jezikovno politiko in ob tem slovenski jezik postavil ob bok drugim, v kartografiji že uveljavljenim evropskim jezikom v deželah z razvito kartografijo. Kljub temu *Atlant* pozneje ni doživel ustreznega odziva. Še več, Bohinec je v prvi številki Geografskega vestnika zapisal, da je Cigale videl v *Atlantu* le filološki problem, pri čemer naj bi bili točna predstavitev krajevnih imen in dodana kratka terminologija njegova edina dobra stran, ki pa za geografijo »ne znači nobenega napredka«, saj je geofizikalna plat popolnoma zanemarjena, problematičen naj bi bil tudi metodološko. Bohincu je bila za geografijo pomembnejša Cigaletova *Znanstvena terminologija*.⁸⁵

Sčasoma je *Atlant* postal prezrt, zanemarjen in celo popolnoma spregledan. Čeprav so ga nekateri med vrsticami omenjali, se z njim očitno niso pobliže seznanili. To je šlo tako daleč, da je generacija geografov, kartografov in jezikoslovcev po drugi svetovni vojni nanj enostavno pozabila.⁸⁶ Širši javnosti ga je znova približala njegova faksimilirana izdaja,⁸⁷ obogatena z informativnim spremnim besedilom in na novo izdelanim imenskim kazalom, o čemer je bila obveščena tudi mednarodna javnost.⁸⁸

Za največjega geografskega pisca druge polovice 19. stoletja velja po izobrazbi geograf, zgodovinar in germanist, sicer pa tudi publicist

85 Cigale, Matej. *Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča = Deutsch-slovenische wissenschaftliche terminologie*. Ljubljana: Matica slovenska, 1880.

86 Kladnik, »Zgodovinski«, 445.

87 *Atlant*, faksimilirana izdaja, 18 zemljevidov in znanstvena monografija, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Mimi Urbanc. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.

88 Urbanc, Mimi, Jerneja Fridl, Drago Kladnik in Drago Perko. »Atlant and slovene national consciousness in the second half of the 19th century = Atlant in slovenska nacionalna zavest v 2. polovici 19. stoletja.« *Acta geographica Slovenica*, 46/2 (2006), 251–283; Kladnik, Drago, Mimi Urbanc, Jerneja Fridl, Milan Orožen Adamič in Drago Perko. »Ein Kartenfund in Slowenien und sein Faksimilendruck: Ein wichtiges Ereignis für Sloweniens und Österreichs historische Geographie.« *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 148 (2006), 347–368.

in prevajalec Janez Jesenko (1838–1908) (slika 8),⁸⁹ ki ga je že Roman Savnik označil za najbolj razgledanega slovenskega geografa svoje dobe.⁹⁰ Zaradi obsežnega znanja tujih jezikov je v svojih srednješolskih zemljepisnih učbenikih lahko upošteval najnovejša svetovna geografska spoznanja, pri čemer je položil temelje slovenskemu zemljepisnemu imenoslovju in izrazoslovju. Glede na to, da številni izrazi prav dobro zvenijo, najbrž ni bilo potrebe, da so jih pozneje v precejšnji meri izpodrinile tujke; klasični primeri so izrazi celina (kontinent), ognjenik (vulkan), podnebje (klima), polobla (hemisfera), ravnik (ekvator), tečaj (pol), zemljepis (geografija), zemljevid (karta). Za vrh Jesenkovega ustvarjalnega opusa lahko štejemo učbenika *Občni zemljepis* (1873)⁹¹ in *Prirodnoznanski zemljepis* (1874).⁹² Svoja dela je sprva tudi sam zalagal in za njih na razstavah prejemal priznanja in pohvale (slika 9). Jesenko je objavil tudi dotlej najobsežnejšo slovensko razpravo o potresih.⁹³ Njegov pomen za slovensko geografijo je tolikšen, da Društvo učiteljev geografije Slovenije svojim članom za uspešno pedagoško delo podeljuje *Priznanje Janeza Jesenka*.

89 Bohinec, »Razvoj«, 13–14; Bratec Mrvar, Rožle in Drago Kladnik. »Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije.« *Geografski vestnik*, 80/1 (2008), 65–77; Bratec Mrvar, Rožle, Drago Kladnik, Jurij Kunaver in Renato Vidrih. »Janez Jesenko – pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja.« *Glasnik Slovenske matice*, 32 (2008), 167–181; Kladnik, Drago, Rožle Bratec Mrvar in Sely De Brea Šubic. »Janez Jesenko – geografski domoljub iz Poljanske doline.« *Loški razgledi*, 55 (2008), 98–120.

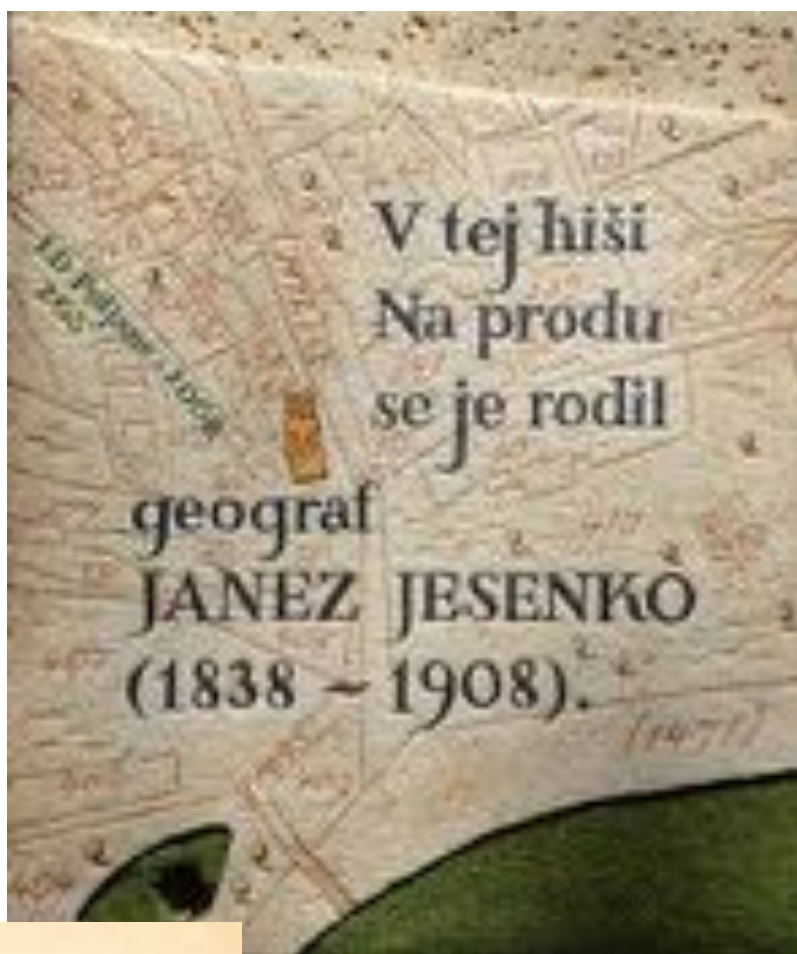
90 Savnik, Roman. »Pomembni rojaki Poljanske doline.« *Loški razgledi*, 19 (1972), 353–366.

91 Jesenko, Janez. *Občni zemljepis*. Ljubljana: samozaložba, 1873.

92 Jesenko, Janez. *Prirodnoznanski zemljepis*. Ljubljana: Matica slovenska, 1874.

93 Bratec Mrvar in Kladnik, »Janez Jesenko«, 67.

Slika 8: Spominska plošča, ki so jo ob stoletnici smrti Janeza Jesenka odkrili na njegovi rojstni hiši v Poljanah nad Škofjo Loko.

Slika 9: Predlist Jesenkovega Prirodnoznanskega zemljepisa z odtisnjenima priznanjema, ki ju je avtor prejel na razstavah.

Načrt Ivana Geršaka (1838–1911), da bi Matica slovenska izdala knjigo z opisom celotne Slovenije, se je zaradi nasprotovanja oblastnih organov izkazal za neizvedljivega. Zato so se v Matici odločili za izdajo zbirke *Slovenska zemlja*, ki naj bi opisala vse naše pokrajine »v prirodoznanskem, kulturnem in zgodovinskem obziru« in izpeljavo zaupali različnim avtorjem, pri čemer so eni izpostavljali zgodovinske, drugi pa geografske vidike. Zato je v ospredje prišla predstavitev manjših, geografsko zaokroženih enot, pri čemer so bile izraziteje izpostavljene tematike, s katerimi so se avtorji pobliže ukvarjali. Tako je Ernest Kramer (1854–1907) monografijo o Ljubljanskem barju⁹⁴ izpopolnil z lastnimi hidrološkimi izsledki, Janez Koprivnik (1849–1912) pa je v poljudni monografiji Pohorje (izšla je šele leta 1923)⁹⁵ poudarjal geološke razmere.⁹⁶ Omenjeno neskladje je še najbolj temeljito presegel Simon Rutar (1851–1903),⁹⁷ ki se je proslavil s temeljitimi historičnogeografskimi deli, kakršno je *Zgodovina Tolminskega*, ki mu je sledil *Prirodoznanski opis Tolminskega*.⁹⁸ Prvi zvezek zbirke *Slovenska zemlja* z naslovom *Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska*⁹⁹ velja za prvi sodobni slovenski deželopis. Sledili so mu opisi Trsta in Istre ter Beneške Slovenije.¹⁰⁰

Monografijo *Vojvodina Kranjska* (1901) za zbirko *Slovenska zemlja* je po smrti Viljema Urbasa (1831–1900), ta je večinoma v nemškem jeziku pisal o Slovencih, Čičih in Čičariji ter Cerkniskem jezeru in drugih kraških pojavih, dokončal profesor na ljubljanskem učiteljišču Fran Orožen (1853–1912). Orožen je tudi pionir slovenske turistike, avtor več izdaj priročnika *Metodika zemljepisnega pouka* (1891, 1898), skupaj z Rutarjem prireditelj prve slovenske izdaje Haardtovega *Zemljepisnega*

94 Kramer, Ernest. *Preiskovanje vodâ za pitje in domačo uporabo na Kranjskem: iz laboratorija kmetijsko-kemijskega preskušališča za Kranjsko v Ljubljani*. Ljubljana, 1905.

95 Koprivnik, Janez. *Pohorje*. Maribor: Sokolsko društvo, 1923.

96 Bohinec, »Razvoj«, 13–14.

97 Pipan, Primož. »Rutar, Simon«. Prispavek za Novi slovenski biografski leksikon, Ljubljana, november 2016.

98 Bohinec, »Razvoj«, 15.

99 Rutar, Simon. *Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska*. Ljubljana: Matica slovenska, 1892–1893.

100 Fridl, »Oris«, 50.

atlasa za ljudske šole s slovenskim učnim jezikom (1998)¹⁰¹ (drugo izdajo¹⁰² iz leta 1902 je pripravil sam) in prireditelj prvega globusa s slovenskimi zemljepisnimi imeni v merilu 1 : 50.000.000 (1900).¹⁰³

Poleg Rutarja je bil najbolj čislan geografski pisec tiste dobe Ferdinand Seidl (1856–1942),¹⁰⁴ ki je več pozornosti kot v domači vzbudil v tuji strokovni javnosti. Objavil je vrsto geoloških, seizmoloških in klimatskih člankov ter obsežni deli o podnebjju Kranjske (*Das Klima von Krain*, 1891) in *Rastlinstvo naših Alp* (1918). Z vidika geografije je še posebej pomembna monografija *Kamniške ali Savinjske Alpe*,¹⁰⁵ ki je skupaj s še nekaterimi njegovimi deli temelj razvoja slovenske fizične geografije. Vrišer jo je označil celo za delo s poljudnim značajem.¹⁰⁶

Med preostalimi pomembnejšimi pisci tega obdobja je Evgen Lah (1858–1930) prispeval vrsto zanimivih razprav o najrazličnejših domačih geografskih problemih. Drugi pisci so se v svojem delu bolj specializirali. Tako sta se na primer Matej Vodušek (1839–1931), ki je dolgo vodil meteorološko postajo v Ljubljani, in Josip Kožuh (1854–1948) posvetila matematični geografiji, Ivan Šubic (1856–1924) se je ukvarjal predvsem s hidrografijo in Vinko Šarabon (1880–1946) z demografijo. Nemški geograf slovenskega rodu Aleksander Jurij Supan (1847–1920)¹⁰⁷ je bil dejaven predvsem na področju znanstvene metodike in metodike geografskega pouka.

101 Pipan, Primož. »Orožen, Fran«. Prispevek za Novi slovenski biografski leksikon, Ljubljana, november 2016.

102 Kladnik, »Zgodovinski«, 453–457.

103 Fridl, »Oris«, 50.

104 Ilešič, Svetozar. »† Ferdo Seidl (10. 3. 1856–1. 12. 1942)«. *Geografski vestnik*, 17/1–4 (1945), 115–117.

105 Seidl, Ferdinand. *Kamniške ali Savinjske Alpe, njih zgradba in njih lice: poljuden geološki in krajinski opis*. Ljubljana: Matica slovenska, 1907–1908.

106 Vrišer, »Geografske«, 81.

107 Cigale, Dejan in Darko Ogrin. »Alexander Georg Supan – v Sloveniji spregledan geograf slovenskega rodu.« *Dela*, 45 (2016), 135–163; Tiran, Jernej. »Supan, Aleksander Jurij«. Prispevek za Novi slovenski biografski leksikon, Ljubljana, november 2016.

Postopoma je naraščalo tudi zanimanje za kraško podzemlje¹⁰⁸ (sliki 10a in 10b) in leta 1910 je bilo ustanovljeno Društvo za raziskovanje podzemskih jam,¹⁰⁹ katerega prvi vodja je bil tragično preminuli Josip Cerk (1881–1912).¹¹⁰

Slika 10a: Plesna dvorana v Postojnski jami, kot jo je v petdesetih letih 19. stoletja upodobil tržaški umetnik in potopisec Giuseppe Rieger, krasi naslovnico angleške in slovenske različice razkošne monografije, ki jo je leta 2015 izdala Založba ZRC.

Slika 10b: Kraško podzemlje – lepote Križne jame na Notranjskem. Foto: Bojan Erhartič.

108 Shaw, Trevor in Alenka Čuk. *Slovenski kras in jame v preteklosti*. Ljubljana: Založba ZRC, 2015.

109 Bohinec, »Razvoj«, 20.

110 Kunaver, Pavel. »Smrt dr. Josipa Cerka«. V: *Moje Steze*. Maribor: Založba obzorja, 1979, 55–58. Dosegljivo na: <http://www.gore-ljudje.net/novosti/54424/> (dostop: marec 2018).

Po marčni revoluciji je izobraževalni sistem močno napredoval. Leta 1851 je bila na dunajski univerzi ustanovljena katedra za geografijo, ki je tako za Berlinom in Göttingenom tretja najstarejša geografska katedra v Evropi. Na njeno čelo je bil imenovan Friedrich Simony (1813–1896). Na dunajski univerzi se je izobraževala tudi glavnina slovenskih geografov prve generacije. Leta 1856 je bilo ustanovljeno Avstrijsko geografsko društvo in v 19. stoletju je imela geografija pomembno družbeno, predvsem raziskovalno vlogo.¹¹¹ V slovenskih šolah sta se zemljepis in zgodovina kot enoten predmet poučevala do leta 1877, ko je z novim učnim načrtom za realke zemljepis postal samostojen predmet, kar se je že leta 1868 dogodilo na takrat ustanovljenem štirirazrednem učiteljišču.¹¹²

111 Faßmann, Heinz. »Geography in Austria«. *Belgeo*, 1 (2004), 17–34. Dosegljivo na: <https://journals.openedition.org/belgeo/10056> (dostop: marec 2018).

112 Južnič in Bratec Mrvar, »Pouk«.

SKLEP

V zgodnjem obdobju razvoja slovenske geografije ne moremo govoriti o klasičnih geografskih dosežkih, pač pa, tako kot je v tovrstnih prikazih navada, izpostavljammo kartografske prikaze našega ozemlja. Teh so več pripravili tuji kartografi kot tisti, ki so prebivali na ozemlju sedanje Republike Slovenije oziroma v njeni bližini. Ob bok jim postavljamo še odkritelje do takrat Evropejcem neznanih delov našega planeta, ki so odkritja izvedli v glavnem v službi širjenja krščanske vere.

Obdobje po marčni revoluciji je s prebujeno narodno zavestjo pomenilo korenit zasuk. Drugo polovico 19. in prvo desetletje 20. stoletja je zaznamoval narodnostni boj med slovenstvom in nemštvom, v katerem ni bilo neobičajno prestopanje Slovencev na nemško stran in obratno. Pojavili so se prvi izšolani geografi, med katerimi so nekateri delovali na območju širše domovine Avstro-Ogrske in tam dosegli sloves evropskih razsežnosti. Večina jih je ostala v enem od tedanjih središč slovenske kulture, kjer so skrbeli za širjenje geografskega znanja med mladino in v širši javnosti. Vlogo narodnega buditelja je prevzela leta 1864 ustanovljena Matica slovenska, sedanja Slovenska matica, ki je usmerjala znanstveno-raziskovalno in založniško aktivnost. Pod njenim okriljem so izšla prva temeljna geografska dela o slovenskih pokrajinah in tudi prvi atlas sveta v slovenskem jeziku. Kartografija je precej napredovala in dobili smo prve zelo podrobne prikaze našega ozemlja.

Prva svetovna vojna je upočasnila kulturno, znanstveno in založniško dejavnost, njen razplet pa je prinesel novo ozemeljsko-politično stvarnost, ki je tudi večino Slovencev in z njimi poseljenega ozemlja vključila v novonastalo državno tvorbo Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. S tem se je tudi slovenska geografija znašla pred novimi izzivi. Kako se je odzvala nanje, in kaj sta prinesli obdobji med svetovnima vojnoma ter med končano drugo svetovno vojno in osamosvojitvijo Slovenije, poročamo v naslednjem delu članka.

SEZNAM VIROV IN LITERATURE

Atlant, faksimilirana izdaja, 18 zemljevidov in znanstvena monografija, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Mimi Urbanc. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.

Atlant, slovensko besedilo priredil Matej Cigale. Ljubljana: Matica slovenska, 1869–1877, 18 zemljevidov. V atlas vezano različico hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.

Beguš, Ines. »Portulanske karte in atlasi majorške šole: Upodobitve Sredozemlja in Jadrana v 16. stoletju«. *Annales*, 24/2 (2014), 213–238.

Blaž Kocen: 1821–1871: življenje in delo očeta Kocenovih atlasov, ur. Jurij Kunaver. Slovenska matica, 2009.

Bohinec, Valter. »Razvoj geografije v Slovencih.« *Geografski vestnik*, 1/1 (1925), 1–24.

Bohinec, Valter. *Slovenske dežele na zemljevidih od 16. do 18. stoletja*. Ljubljana: Cankarjeva založba, Trubarjev antikvariat, 1969.

Bratec Mrvar, Rožle. *Blaž Kocen: Življenje in delo*. Šentjur: Občina Šentjur, 2007.

Bratec Mrvar, Rožle in Drago Kladnik. »Janez Jesenko – malce pozabljeni velikan slovenske geografije.« *Geografski vestnik*, 80/1 (2008), 65–77.

Bratec Mrvar, Rožle, Drago Kladnik, Jurij Kunaver in Renato Vidrih. »Janez Jesenko – pomemben geograf in mislec druge polovice 19. stoletja.« *Glasnik Slovenske matice*, 32 (2008), 167–181.

Bratec Mrvar, Rožle, Lukas Birsak, Jerneja Fridl, Drago Kladnik in Jurij Kunaver. *Kocenov srednješolski atlas kot didaktična prelomnica*. Geografija Slovenije 22. Ljubljana: Založba ZRC, 2011.

Cigale, Dejan in Darko Ogrin. »Alexander Georg Supan – v Sloveniji spregledan geograf slovenskega rodu.« *Dela*, 45 (2016), 135–163.

Cigale, Matej. *Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča = Deutsch-slowenische wissenschaftliche terminologie*. Ljubljana: Matica slovenska, 1880.

Dolar, France M. in Ingrid Slavec Gradišnik. »Baraga, Friderik Irenej«. V: *Novi slovenski biografski leksikon, Drugi zvezek (B–Bl)*, ur. Barbara Šterbenc Svetina, 113–119. Ljubljana: Založba ZRC, 2017.

Faßmann, Heinz. »Geography in Austria«. *Belgeo*, 1 (2004), 17–34. Dosegljivo na: <https://journals.openedition.org/belgeo/10056> (dostop: marec 2018).

Florjančič de Grienfeld, Ivan Dizma. *Ducatus Carnioliae Tabula Chorographica: Jussu, Sumptu'que Inclitorum Provinciae Statuum geometricae exhibita*, merilo približno 1 : 100.000. Ljubljana, 1744.

Freyer, Heinrich. *Alphabetisches Verzeichniss aller Ortschafts- und Schlösser- Namen des Herzogthums Krain: in deutsch und krainischer Sprache: als Commentar zur Special-Karte des Herzogthums Krain*. Laibach, 1846.

Freyer, Henrik. *Special-Karte des Herzogthums Krain*, merilo 1 : 113.500. Wien: Verlag der Kunsthandlung H.F. Müller, 1843.

Fridl, Jerneja. »Oris razvoja kartografije in geografije.« V: *Geografski atlas Slovenije: država v prostoru in času*, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Aleš Pogačnik, 50–51. Ljubljana: DZS, 1998.

Gašperič, Primož. »Hirschvogel, Augustin«. Prispavek za *Novi slovenski biografski leksikon*, Ljubljana, november 2016.

Gašperič, Primož. »Cartographic images of Slovenia through time = Kartografske upodobitve Slovenije skozi čas.« *Acta Geographica Slovenica*, 47/2 (2007), 245–273.

Gašperič, Primož. »Florjančič, Ivan Dizma«. Prispavek za *Novi slovenski biografski leksikon*, Ljubljana, november 2016.

Gašperič, Primož. »The 1812 Map of the Illyrian Provinces by Gaetan Palma = O Zemljevidu Ilirskih provinc avtorja Gaetana Palme iz leta 1812.« *Acta Geographica Slovenica*, 50/2 (2010), 277–294.

Gašperič, Primož. »Vischer, Georg Matthäus«. Prispavek za *Novi slovenski biografski leksikon*, Ljubljana, november 2016.

Gašperič, Primož, Milan Orožen Adamič in Janez Šumrada. *Zemljevid Ilirskih provinc iz leta 1812 = Carte des Provinces illyriennes de 1812*. Ljubljana: Založba ZRC, 2012.

Geografski terminološki slovar, ur. Kladnik, Drago, Franc Lovrenčak, Milan Orožen Adamič, Marjeta Humar in Borislava Košmrlj-Levačič. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.

Gosar, Anton: »Geography in Slovenia.« *Slovene Studies*, 15/1-2 (1993), 197–204.

Hacquet, Baltazar in Franc Ksaver Baraga. *Krainska deschela*, merilo 1 : 335.202. Ljubljana, 1778.

Ilešič, Svetozar. »Slovenska geografija v petdesetih letih slovenskega geografskega društva.« *Geografski vestnik*, 44 (1972), 165–180.

Ilešič, Svetozar. »† Ferdo Seidl (10. 3. 1856–1. 12. 1942).« *Geografski vestnik*, 17/1-4 (1945), 115–117.

Janša-Zorn, Olga. »Vincenc Fereri Klun kot zgodovinar.« *Zgodovinski časopis*, 47 (1993), 413–419.

Jesenko, Janez. *Občni zemljepis*. Ljubljana: samozaložba, 1873.

Jesenko, Janez. *Prirodnoznanški zemljepis*. Ljubljana: Matica slovenska, 1874.

Južnič, Stanislav. »Zoisove geografske knjige.« *Geografski vestnik*, 81/1 (2009), 65–76.

Južnič, Stanislav in Rožle Bratec Mrvar: »Pouk geografije na Slovenskem v kronološkem zaporedju.« V: *Blaž Kocen in začetki pouka geografskih vsebin ter geografije med Slovenci, razstavni katalog*. Slovenski šolski muzej. Dosegljivo na: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/exhibits.php?item=83> (dostop: marec 2018).

Kladnik, Drago. »Slovenian geography and geographical names.« V: *Geographical tidbits from Slovenia: special issue on the occasion of the 32nd International Geographical Congress in Cologne*, ur. Matija Zorn, Matija, Rok Ciglič in Drago Perko, 237–249. Ljubljana: Association of Slovenian Geographers: = Zveza geografov Slovenije, 2012.

Kladnik, Drago. »Zgodovinski vidiki podomačevanja tujih zemljepisnih imen.« *Zgodovinski časopis*, 61/3-4 (2007), 423–465.

Kladnik, Drago, Mimi Urbanc, Jerneja Fridl, Milan Orožen Adamič in Drago Perko. »Ein Kartenfund in Slowenien und sein Faksimilendruck: Ein wichtiges Ereignis für Sloweniens und Österreichs historische Geographie.« *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 148 (2006), 347–368.

Kladnik, Drago, Rožle Bratec Mrvar in Sely De Brea Šubic. »Janez Jesenko – geografski domoljub iz Poljanske doline.« *Loški razgledi*, 55 (2008), 98–120.

Klemenčič, Vladimir. »O Vrišerjevih dilemah in dejanskem stanju slovenske geografije v času delovanja tretje generacije slovenskih geografov.« *Geografski vestnik*, 81/2 (2010), 95–104.

Koprivnik, Janez. *Pohorje*. Maribor: Sokolsko društvo, 1923.

Korošec, Branko. *Naš prostor v času in projekciji: oris razvoja zemljemerstva, kartografije in prostorskega urejanja na osrednjem Slovenskem*. Ljubljana: Geodetski zavod SR Slovenije s sodelovanjem Geodetske uprave SRS, 1978.

Kozler, Peter. *Kratek slovenski zemljopis in pregled politične in pravosodne razdelitve ilirskega kraljestva in štajerskega vojvodstva s pridanim slovenskim in nemškim imenikom mest, trgov, krajev i.t.d.* Dunaj: L. Sommer, 1854.

Kozler, Peter. *Zemljovid Slovenske dežele in pokrajin*, merilo 1 : 576.000. Dunaj, 1853.

Kramer, Ernest. *Preiskovanje vodâ za pitje in domačo uporabo na Kranjskem: iz laboratorija kmetijsko-kemijskega preskušališča za Kranjsko v Ljubljani*. Ljubljana, 1905.

Kranjc, Andrej. »Baltazar Hacquet (1739/40–1815), the pioneer of karst geomorphologists = Baltazar Hacquet (1739/40–1815), pionir v geomorfologiji krasa.« *Acta carsologica*, 35/2 (2006), 163–168.

Kranjec, Silvo. »Geografija.« V: *Slovenska matica 1864–1964*, ur. France Bernik, 195–219. Ljubljana: Slovenska matica, 1964.

Kunaver, Pavel. »Smrt dr. Josipa Cerka.« V: *Moje Steze*. Maribor: Založba obzorja, 1979, 55–58. Dosegljivo na: <http://www.gore-ljudje.net/novosti/54424/> (dostop: marec 2018).

Lazius, Wolfgang. *Ducatus Carniolae et Histriae una cum Marcha Windorum*, merilo 1 : 513.979. Wien, 1561.

Leban, Vladimir. »Henrik Karel Freyer in njegova karta Kranjske.« *Geografski vestnik*, 26 (1954), 131–146.

Longyka, Igor. »Prikazi slovenskega ozemlja.« V: *Ilustrirana zgodovina Slovencev*, ur. Marko Vidic, 443–483. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999.

Mercator, Gerhard Kremer. *Forum Iulium, Karstia, Carniola, Histria et Windorum Marchia*, merilo 1 : 642.771. Duisburg, 1589.

Mihevc, Bibijana. »Slovenija na starejših zemljevidih.« V: *Geografski atlas Slovenije*, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič in Drago Perko, 38–49. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1998.

Natek, Karel. »Stanje in prihodnost poljudnoznanstvenega pisanja v slovenski geografiji.« *Dela*, 40 (2013), 197–214.

Natek, Milan in Drago Perko. *50 let Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU. Geografija Slovenije 1*. Ljubljana: Založba ZRC, 1999.

Ogrin, Darko. »Geografija v antiki in prikazi slovenskega ozemlja iz tega časa.« *Dela*, 48 (2017), 95–114.

Orožen, Fran: »Nekoliko o zemljevidih slovenskih pokrajin v prejšnjem in sedanjem času.« V: *Zbornik znanstvenih in poučnih spisov III*, 23–51. Ljubljana: Slovenska matica, 1901.

Ortelius, Abraham. *Goritiae, Karstii, Chaczeolae, Carniolae, Histriae, et Windorum Marchae descriptio*, merilo 1 : 692.240. Antwerpen, 1573.

Pak, Mirko. »Nekaj misli o položaju v slovenski geografiji.« *Geografski vestnik*, 53 (1981), 73–83.

Palma, Gaetano. *Carte des Provinces Illyriennes comprenant la Bosnie, l'Herzégovine, le Monténéro et quelques pays adjacens*, merilo 1 : 650.000. Trieste, 1812.

Perko, Drago in Matija Zorn. »Geography in Slovenia.« V: *Geographical tidbits from Slovenia: special issue on the occasion of the 32nd International Geographical Congress in Cologne*, ur. Matija Zorn, Rok Ciglič in Drago Perko, 9–21. Ljubljana: Association of Slovenian Geographers: = Zveza geografov Slovenije, 2012.

Perko, Drago in Matija Zorn. »Sedemdeset let raziskovanj na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU.« *Geografski vestnik*, 88/2 (2016), 133–162.

Peternel, Michael. *Errichtung der k. k. Unterrealschule in Laibach: Andeutungen zur Vaterlandskunde von Krain*. Laibach: Verlag der k. k. Staats-Oberrealschule, 1852/53.

Pipan, Primož. »Orožen, Fran«. Prispevek za *Novi slovenski biografski leksikon*, Ljubljana, november 2016.

Pipan, Primož. »Rutar, Simon«. Prispèvek za *Novi slovenski biografski leksikon*, Ljubljana, november 2016.

Potočar, Barbara. »Potopis – Zvone Šeruga in njegove poti.« Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, 2006. Dosegljivo na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Potocar-Barbara.PDF> (dostop: marec 2018).

Rejec, Jasmina. »Potopisni spomini Ivana Knifca: orientalizem, predsodki in pogled na Drugega.« Diplomsko delo, Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem, 2016, 26. Dosegljivo na: <https://share.upr.si/fhs/PUBLIC/diplomske/Rejec-Jasmina.pdf> (dostop: marec 2018).

Reisp, Branko. *Florijančičev veliki zemljevid Kranjske iz leta 1744 = Floriantschitschs (Florijančičs) grosse Karte von Krain aus dem Jahre 1744*. Ljubljana: Slovenska knjiga, 1995.

Repolusk, Peter. »Coppo, Pietro«. Prispèvek za *Novi slovenski biografski leksikon*, Ljubljana, december 2016.

Rojc, Branko. »Kartografsko delo Janeza Vajkarda Valvasorja.« V: *Valvasorjev zbornik*, ur. Andrej Vovko, 165–180. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1990.

Rozman, Franc in Roman Savnik. »Čižman, Anton Edvard«. V: *Slovenska biografija*. Dosegljivo na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi865874/> (dostop: marec 2018).

Rutar, Simon. *Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska*, 1. in 2. del. Ljubljana: Matica slovenska, 1892–1893.

Savnik, Roman. »Pomembni rojaki Poljanske doline.« *Loški razgledi*, 19 (1972), 353–366.

Seidl, Ferdinand. *Kamniške ali Savinjske Alpe, njih zgradba in njih lice: poljuden geološki in krajinski opis*. Ljubljana: Matica slovenska, 1907–1908.

Shaw, Trevor in Alenka Čuk. *Slovenski kras in jame v preteklosti*. Ljubljana: Založba ZRC, 2015.

Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787, faksimile, 1. do 7. del, ur. Vincenc Rajšp in sodelavci. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Arhiv republike Slovenije, 1995–2002.

Šavc, Urška. »Potovanje po Beli reki.« V: *DEDI – digitalna enciklopedija naravne in kulturne dediščine na Slovenskem*. Dosegljivo na: <http://www.dedi.si/dediscina/310-potovanje-po-beli-reki> (dostop: marec 2018).

Šenoa, Milan, Ivo Juras in Valter Bohinec. *Kocenov geografski atlas*. Zagreb: Knjižara Kraljevskog sveučilišta i jugoslavenske akademije, 1934.

Tiran, Jernej. »Kozler, Peter«. Prispèvek za *Novi slovenski biografski leksikon*, Ljubljana, november 2016.

Tiran, Jernej. »Supan, Aleksander Jurij«. Prispavek za *Novi slovenski biografski leksikon*, Ljubljana, november 2016.

Topole, Maja. »Freyer, Henrik«. Prispavek za *Novi slovenski biografski leksikon*, Ljubljana, oktober 2016.

Urbanc, Mimi: Matej Cigale (1819–1889). V: *Atlant*, faksimilirana izdaja, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Mimi Urbanc, 10–11. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.

Urbanc, Mimi, Jerneja Fridl, Drago Kladnik in Drago Perko. »Atlant and slovene national consciousness in the second half of the 19th century = Atlant in slovenska nacionalna zavest v 2. polovici 19. stoletja.« *Acta geographica Slovenica*, 46/2 (2006), 251–283.

Valvasor, Janez Vajkard. *Carniolia, Karstia, Histria et Windorum Marchia*, merilo 1 : 606.212, 1681.

Valvasor, Janez Vajkard. *Carniolia, Karstia, Histria et Windorum Marchia*, merilo 1 : 629.266, 1689.

Valvasor, Janez Vajkard. *Die Ehre des Hersogthums Crain: das ist, Wahre, gründliche, und recht eigentliche Belegen- und Beschaffenheit dieses ... Römisch-Keyserlichen herrlichen Erblandes*, 4. knjige. Laybach, 1689.

Vrišer, Igor. »Aplikacija geografije za družbene potrebe.« *Geografski vestnik*, 62 (1990), 147–154.

Vrišer, Igor. »Geografske dileme.« *Geografski vestnik*, 79/1 (2007), 77–84.

Vrišer, Igor. »Nove meje geografije.« *Geografski vestnik*, 47 (1975), 3–9.

Vrišer, Igor. »Razmišljanja o geografiji.« *Geografski vestnik*, 51 (1979), 83–96.

Vrišer, Igor in Tatjana Šifrer: »Geografska veda v Sloveniji = Geography in Slovenia.« *Geographica Iugoslavica*, 1 (1978), 42–58.

Weiss, Peter: »Novo in obnovljeno o potopiscu Benediktu Kuripečiču.« *Slava*, 9/2 (1996), 111–119.

Zorn, Matija. »Jožefinski vojaški zemljevid kot geografski vir.« *Geografski vestnik*, 79/2 (2007), 129–140.

Žagar, Marjan. »Blaž Kocen (1821–1871).« *Geografski vestnik*, 45 (1973), 87–90.